

УДК 657.631.8

Л. К. Феофанов,
к. е. н., кафедра обліку і аудиту, Запорізька державна інженерна академія
Д. В. Денисов,
магістрант кафедри обліку і аудиту, Запорізька державна інженерна академія

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

L. K. Feofanov,
candidate of economic sciences, Department of Accounting and Auditing, Zaporizhia State Engineering Academy
D. V. Denisov,
master's student of Department of Accounting and Auditing, Zaporizhia State Engineering Academy

METHODOLOGICAL APPROACHES OF ACCOUNTING AND AUDITING ACCOUNTS PAYABLE IN THE ENTERPRISE

У статті розглянуто методичні підходи з обліку та аудиту кредиторської заборгованості на підприємстві, їх оцінка, класифікація, умови визнання, методика та організація відповідно до нових вимог господарювання.

The article considers the methodological approaches in accounting and auditing accounts payable in the enterprise, evaluation, classification, recognition conditions, methods and organization to meet the new requirements management.

Ключові слова: зобов'язання, кредиторська заборгованість, фінансова звітність, методика, оцінка, класифікація, аудит.

Key words: liabilities, accounts payable, financial reporting, methodology, evaluation, classification, audits.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним з наслідків господарської діяльності підприємств, під час якої підсилюються їхні взаємні економічні контакти з ринковими суб'єктами, є виникнення зобов'язань, що займають важливе місце в цій діяльності. Зобов'язання — це джерело формування й фінансування фінансових активів, вони мають вирішальний вплив на платоспроможність і фінансову стійкість господарчих суб'єктів і, з причини свого динамічного характеру, вимагають серйозного нагляду за фактичним станом розрахунків та надійного управління грошовими потоками. Базою для такого контролю служить якісна, своєчасна та достовірна інформація про заборгованість, джерелом формування якої виступає система бухгалтерського обліку.

Через певні розбіжності у визначенні зобов'язань в обліковому та правовому полі, обмеженість теоретичної розробки питань їх визнання, недосконалості методик відображення заборгованості в фінансовій звітності та обліковій реєстрації цей вид пасивів вважається од-

ним з найскладніших етапів в обліковому процесі. Вивчення ускладнюється різноманітністю видів зобов'язань, способів їх погашення, значною кількістю об'єктів і суб'єктів. У той же час надійна методика і організація обліку дозволяє отримувати достовірну інформацію для проведення аналізу, що є важливим компонентом ефективного управління та контролю діяльності підприємства, забезпечення його платоспроможності й фінансової стійкості на належному рівні.

Питаннями методики й організації обліку і аудиту кредиторської заборгованості займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці: С.М. Барац, В.А. Биков, І.І. Бочкарьова, Ф.Ф. Бутинець, О.М. Галаган, Б.М. Гонгало, В.Р. Захар'їн, В.Б. Івашкевич, Н.Н. Макарова, Т.М. Малькова, А.Н. Медведєв, Є.В. Орлов, М.Л. Пятов, А.Н. Саморядов, Я.В. Соколов, С.О. Щенков.

Однак певні труднощі обліку і аудиту зобов'язань підприємств, насамперед класифікація, оцінка, умови визнання, організація та методика з урахуванням нових потреб, вимагають розширення досліджень з особли-

вою увагою до організаційно-технологічних аспектів на окремих підприємствах, що обумовлює актуальність дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Обґрунтувати методичні підходи до організації на підприємстві обліку і аудиту кредиторської заборгованості з метою отримання адекватної та якісної інформації про сформовану в системі бухгалтерського обліку заборгованість.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основними завданнями організації бухгалтерського обліку зобов'язань є: чітке документування розрахунків, своєчасна та повна реєстрація даних первинного обліку в регістрах, правдиве відображення інформації щодо зобов'язань у звітності та примітках до неї [1, с. 202].

Для того щоб всі ланки господарства працювали без збоїв, важливе значення має доступ до достовірної та адекватної інформації про фінансовий стан підприємства, насамперед про кредиторську заборгованість.

Незважаючи на те, що дефініція "кредиторська заборгованість" існує дуже довго і вивчалася великою кількістю дослідників, серед науковців досі не існує єдиної точки зору на економічний зміст цієї дефініції.

З поглядів Ф.Ф. Бутинця та Л.Л. Горецької кредиторська заборгованість — це форма розрахунку за товари та послуги, придбані під час регулярно повторюваних операцій підприємства та використовувані для переробки (як сировина) або для подальшого перепродажу [2, с. 387].

О.В. Лишиленко визначає кредиторську заборгованість як заборгованість підприємства перед іншими суб'єктами підприємницької діяльності (постачальниками, підрядниками, покупцями) за поставлені від них засоби і предмети праці, виконані роботи або отриману передоплату [3, с. 15].

Для Ю.А. Бабаєва це заборгованість організації іншим юридичним і фізичним особам, що з'являється в результаті розриву в часі між наданням товарно-матеріальних цінностей, надходженням товарно-матеріальних цінностей, наданням послуг, надходженням попереднього грошового авансу й датою їх фактичної оплати й виконання зобов'язань перед сторонніми особами [4, с. 36].

В.Г. Гетьман визначає кредиторську заборгованість як "борги організації перед постачальниками за товари й послуги, по випущених векселях, до цієї ж групи відноситься заборгованість своїм працівникам по нарахованих, але не виплаченій заробітній платі, що виникає в зв'язку з тим, що миттєві нарахування не збігаються в часі. Таким же є механізм утворення заборгованості перед органами соціального страхування й забезпечення по внесках єдиного соціального податку, перед бюджетом по податках" [5, с. 18].

І.В. Ковальчук відносить до кредиторської заборгованості короткострокові зобов'язання підприємства перед постачальниками ресурсів, за розрахунками з бюджетом або перед іншими кредиторами [6, с. 217].

О.С. Іванілов наголошує на тому, що кредиторська заборгованість означає використання коштів, які не на-

лежать підприємству (заборгованість по акцептованих та інших розрахункових документах, строк сплати яких не настав; заборгованість за несплаченими у строк рахунками; заборгованість за платежами до бюджету; за виданими векселями; за комерційними кредитами тощо) [7, с. 276].

В.П. Шило робить наголос на тому, що кредиторська заборгованість представляє найбільш короткостроковий вид використовуваних підприємством позикових коштів. Формування кредиторської заборгованості обумовлене різними термінами нарахування коштів на рахунки і погашення зобов'язань. Іншими словами, кошти з моменту нарахування вже не є власністю підприємства, але використовуються ним до настання терміну погашення зобов'язань [8, с. 131—132].

Д.І. Черкав вважає, що кредиторська заборгованість виникає (або погашається) при здійсненні фірмою будь-яких операцій, що пов'язані з рухом грошей, ресурсів або прийняттям на себе відповідних зобов'язань [9, с. 453].

З точки зору Ю.С. Цал-Цалка, кредиторська заборгованість — це тимчасове залучення активів у господарську діяльність підприємства за рахунок тимчасово безоплатного одержання майна інших суб'єктів господарювання [10, с. 260].

Н.М. Ткаченко стверджує, що кредиторська заборгованість — це тимчасово залучені суб'єктом у власне користування грошові кошти, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі [11, с. 683].

Для Н.В. Чебанової та Ю.А. Василенка кредиторська заборгованість є правовою категорією, специфічною частиною майна організації, яка виступає предметом правовідносин між фірмою та її кредиторами. Фірма володіє і використовує кредиторську заборгованість, але вона має повернути або виплатити цю частину активів кредиторам, які мають права на них. Таким чином, ця частина майна є боргами фірми, чужим майном, чужими коштами, що знаходяться у володінні фірми-боржника [12, с. 413].

Простий перелік визначень "кредиторська заборгованість" вказує на існування деяких відмінностей в трактуванні даної дефініції. Найчастіше кредиторську заборгованість дослідники розглядають як грошові кошти (І.В. Ковальчук, О.С. Іванілов, В.П. Шило, Н.М. Ткаченко), як частину майна (Н.В. Чебанова та Ю.А. Василенко), як форму розрахунків за продукцію (Ф.Ф. Бутинець та Л.Л. Горецька), але жоден не відзначає, що кредиторська заборгованість є невід'ємним етапом повторюваного кругообігу капіталу. Відомо, що складові частини кругообігу капіталу є елементами потоку безперервних господарських операцій: закупівлі збільшують кредиторську заборгованість та запаси, виробництво збільшує кількість готової продукції, реалізація збільшує дебіторську заборгованість та грошові активи. Безперервне повторення цих операцій є причиною безперервних платежів та грошових надходжень.

Пропонуємо визначити кредиторську заборгованість як таку складову частину капіталу, яка служить джерелом збільшення ресурсів підприємства та предметом правових взаємовідносин між дебітором і кредитором, що виникають під час постачання і виражені в грошовій формі.

Організація бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості залежить від її класифікації. Універсальну загальну класифікацію для кожного підприємства викладено в П(С)БО 11 (рис. 1) [13].

З цією класифікацією в цілому погоджуються Н.І. Верхоглядова та В.П. Шило, але відмічають, що для адекватної організації обліку зобов'язань критичним є визначення моменту, коли саме виникає зобов'язання, тому що економічні і юридичні нюанси цієї проблеми не співпадають одне з одним: юридично зобов'язання виникають раніше, ніж відображаються в бухгалтерському обліку [14, с. 323].

Свої уточнення вносять також О.М. Губачова і С.І. Мельник, які зазначають, що зобов'язання в бухгалтерському обліку відображаються лише з моменту виникнення заборгованості за ними. Таким чином, для визнання кредиторської заборгованості потрібно, щоб вона відповідала визначенню, могла бути виміряна і була достовірною та релевантною [15, с. 294].

У бухгалтерському обліку класифікація зобов'язань базується на основі господарської діяльності і є звичайним переліком, який регулюються П(С)БО 11 [13]. Виділяють вісім основних видів кредиторської заборгованості: за товари, роботи та послуги, термін оплати за якими не настав; за товари, роботи та послуги, котрі вчасно не оплачені; за виданими векселями; за отриманими авансами; за розрахунками з бюджетом і позабюджетними платежами; зі страхування; з оплати праці; інші види.

Згідно з Законом України "Про аудиторську діяльність", аудит — це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо кредиторської заборгованості суб'єкту господарювання з метою визначення достовірності його звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам [16]. Відповідно до міжнародних стандартів аудиту, метою аудиту кредиторської заборгованості є надання аудитору можливості висловити думку про те, чи складені фінансові звіти відповідно до застосованої концептуальної основи фінансової звітності [17, с. 231].

Підприємства всіх форм власності повинні серйозно відноситися до організації обліку кредиторської заборгованості, тому що це допомагає отримувати та аналізувати інформацію щодо розрахунків з кредиторами за довгостроковими та поточними зобов'язаннями. Задля повного та достовірного отримання інформації

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	
Поточні зобов'язання	Зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу, або повинні бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу: - короткострокові кредити банків - поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями - короткострокові векселі - кредиторська заборгованість за товари, послуги, роботи - поточна заборгованість за розрахунками за одержаними авансами, з бюджетом та позабюджетними платежами, оплати праці, з учасниками, внутрішніми розрахунками, інші поточні зобов'язання
Довгострокові зобов'язання	Всі зобов'язання, які не є поточними: - довгострокові кредити банків - інші довгострокові фінансові зобов'язання - відстрочені податкові зобов'язання
Забезпечення	Зобов'язання, з невизначеною сумою або часом погашення на дату балансу: - додаткове пенсійне забезпечення - виконання гарантійних зобов'язань - реструктуризація - виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів
Непередбачені зобов'язання	- зобов'язання, яке може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено, лише коли (не)відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю - теперішні зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоймовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити
Доходи майбутніх періодів	Доходи, одержані підприємством у звітному періоді, але такі, що відносяться до наступних періодів

Рис. 1. Класифікація зобов'язань для їх відображення в бухгалтерському обліку відповідно до П(С)БО 11

Джерело: [13].

Зобов'язання			
залежно від порядку визначення сум		залежно від термінів погашення	
фактичні	умовні	поточні (короткострокові)	довгострокові

Рис. 2. Класифікація зобов'язань за О.М. Губачовою та С.І. Мельником

підприємства повинні регулярно проводити аудит всієї господарської діяльності, приділяючи головну увагу розрахунків з кредиторами. Головними організаційними аспектами аудиту кредиторської заборгованості вважають визначення мети, завдань та етапів його проведення.

М.Ф. Огічук, І.Т. Новиков та І.І. Рагуліна завданнями аудиторської перевірки кредиторської заборгованості вважають: правильності складання первинної документації з формування зобов'язань, правильності визначення зобов'язань, правильності оцінки і класифікації зобов'язань, реальності утворення зобов'язань, своєчасності погашення зобов'язань, правильності бухгалтерського обліку зобов'язань, правильності вираховування належних податків й платежів та своєчасності їх платежу [18, с. 472].

В.П. Пантелєєв вважає, що метою проведення аудиту розрахунків з кредиторами є перевірка: наявності і правильності оформлення первинних документів, оцінка синтетичного та аналітичного обліку, оцінка стану заборгованості, перевірка правильності розрахунків, перевірка належної класифікації дебіторської заборгованості, оцінка стану внутрішнього контролю, упевненість у порівнянності показників фінансової та не фінансової звітності [19, с. 211—214].

Л.М. Чернелевський та Н.І. Беренда завданнями аудиту кредиторської заборгованості вважають: правильність оцінки відображення зобов'язань у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності, наявність і пра-

вильність оформлення первинних документів, правильність використання відповідних рахунків бухгалтерського обліку, відповідність даних синтетичного і аналітичного обліку, своєчасність розрахунків по зобов'язаннях підприємства, оцінку стану заборгованості підприємства, оцінку стану внутрішнього контролю і аудиту зобов'язань підприємства [20, с. 138—142].

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що під час перевірки кредиторської заборгованості аудиторю потрібно звернути увагу на правильність обліку зобов'язань, відповідність їх класифікації, вірність визначення зобов'язань, реальність їх створення і відповідність термінам сплати, впевнитись, що кредиторська заборгованість розрахована належним чином.

Вважаємо, що метою внутрішнього аудиту кредиторської заборгованості слід вважати можливість адекватного відображення і розкриття даних про кредиторську заборгованість підприємства для того, щоб забезпечити прийняття в майбутньому ефективних та дієвих управлінських рішень.

Внутрішній аудит кредиторської заборгованості повинен вирішувати такі завдання: вивчення реальності поточної та довгострокової кредиторської заборгованості; з'ясування причин і терміну появи заборгованості; контроль кредиторської заборгованості, термін якої вже минув; виявлення достовірності і адекватності відображення кредиторської заборгованості в балансі, розрахунок відхилень; контроль за списанням заборгованості та перевірка її оформлення в обліку; виявлення актів звірки розрахунків або гарантійних листів та дотримання терміну позовної давності.

Важливими факторами, які впливають через зобов'язання на діяльність підприємства, є:

- 1) умови заборгованості;
- 2) обмеження на використання ресурсів та свободу діяльності;
- 3) здатність до відновлення фінансування;
- 4) конвертаційні привілеї та їх можливий вплив на розмивання власного капіталу;
- 5) заборона на певні види витрат, наприклад, дивіденди тощо.

Програма проведення аудиту кредиторської заборгованості повинна враховувати фінансовий підхід, що реалізований національними стандартами бухгалтерського обліку, аналіз використання оборотного капіталу кредиторської заборгованості, порівняння вигоди та витрат від одержаних кредитів та особливості вітчизняного оподаткування.

ВИСНОВКИ

Адекватна організація врахування кредиторської заборгованості на підприємствах різних форм власності має першочергове значення, тому що це дає можливість отримувати упорядковану, прозору та достовірну інформацію щодо розрахунків з кредиторами. Головною детермінантою фінансового та економічного процвітання підприємства є досягнення стійкого фінансового стану та його відповідна підтримка.

Надання клієнтам достовірних та адекватних відомостей про розрахунки з контрагентами потребує чітко організованого аудиту кредиторської заборгованості відповідно до визначених завдань та мети.

Література:

1. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку; 2-е видання, доп. і перероб. / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова. — Житомир: ЖІТІ, 2001. — 576 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах / Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька. — Житомир: Рута, 2003. — 544 с.
3. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік / О.В. Лишиленко — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 670 с.
4. Бабаєв Ю.А. Бухгалтерский учет / Ю.А. Бабаєв, И.П. Комиссарова, В.А. Бородин; Под ред. проф. Ю.А. Бабаєва, проф. И.П. Комиссаровой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 527 с.
5. Финансовый учет / Под ред. проф. В.Г. Гетьмана. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2005. — 816 с.
6. Ковальчук І.В. Економіка підприємства / І.В. Ковальчук. — К.: Знання, 2008. — 679 с.
7. Іванілов О.С. Економіка підприємства / О.С. Іванілов. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 728 с.
8. Шило В.П. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання) / В.П. Шило, С.Б. Ільїна, С.С. Доровська, В.В. Барабанова. — К: Професіонал, 2006. — 288 с.
9. Учет 2000: бухгалтерский и налоговый учет. Т. 1. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Статус-Кво 97, 2000. — 552 с.
10. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз / Ю.С. Цал-Цалко. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 566 с.
11. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України / Н.М. Ткаченко. — 6-те вид. — К.: А.С.К., 2001. — 784 с.
12. Чебанова Н.В. Бухгалтерський фінансовий облік / Н.В. Чебанова, Ю.А. Василенко. — К.: Академія, 2002. — 672 с.
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання": [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>
14. Верховлядова Н.І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика / Н.І. Верховлядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна, В.І. Кисла. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 536 с.
15. Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах / О.М. Губачова, С.І. Мельник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 430 с.
16. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. № 3126-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
17. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: пер. з англ. / [О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе та ін.]. — К.: СТАТУС, 2006. — 1152 с.
18. Огійчук М.Ф. Аудит: організація та методика / М.Ф. Огійчук, І.Т. Новиков, І.І. Рагуліна — К.: Алерта, 2010. — 584 с.
19. Пантелєєв В.А. Аудит / В.А. Пантелєєв. — К.: Професіонал, 2008. — 400 с.
20. Чернелєвський Л.М. Аудит / Л.М. Чернелєвський, Н.І. Беренда. — К.: Міленіум, 2002 — 466 с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013 р.